

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม
The Development Guidelines for Leadership of Student
School under The Secondary Education Service Area Office Maha Sarakham

เยาวเรศ วรรณศรี

ปองภพ ภูจอมจิตร

หลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Yaowared Wannasri

Pongphop Phoojomjit

Master of Education (Educational Management) Rajabhat Mahasarakham University

E-mail: directorpong11@gmail.com

วันที่รับบทความ: 22 กันยายน 2566; วันที่แก้ไขบทความ 13 พฤศจิกายน 2566; วันที่ตอบรับบทความ: 14 พฤศจิกายน 2566

Received: September 22, 2023; Revised: November 13, 2023; Accepted: November 14, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม และ 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม การวิจัยแบ่งเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำของนักเรียน กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบประเมินแนวทางการพัฒนา

ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และส่วนความต้องการจำเป็น เรียงลำดับค่าที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุดไปถึงต่ำสุด ดังนี้ 1) การตัดสินใจ 2) การสร้างทีมงาน 3) ความรับผิดชอบ และ 4) ทักษะการสื่อสาร ตามลำดับ และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำ มีรายละเอียด คือ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ และ 3) ผลที่คาดว่าจะได้รับ ส่วนที่ 2 กระบวนการพัฒนาและเนื้อหา และ ส่วนที่ 3 การวัดและประเมินผล โดยมีสรุปผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนา; ภาวะผู้นำของนักเรียน; สถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were to 1) Study the current conditions, desirable condition and priority need index of leadership of student. 2) Study the development guidelines leadership of student in school under the secondary education service area office Maha Sarakham. The research process was divided to 2 phases: Phase 1 ; to study the current conditions, desirable condition and priority need index of leadership of student, The sample group used in the research 310 people. The research tool was a questionnaire. The statistics used for data analysis were mean, percentage, standard deviation. Phase 2; to study the development guidelines leadership of student in school under the secondary education service area office Maha Sarakham. The target group is 9 experts for study the development guidelines leadership of student and assess suitability possibility of guideline. The research instrument were interview form and assessment form of guidelines

The research results were found that : The current state in overall was high average and the desirable state in overall was in the highest level. The priority need index rank from high to low level was 1) Decision 2) Team building 3) Responsibility and 4) Communication skills. The guidelines development for leadership of student in school under the secondary education service area office Maha Sarakham Include part 1: Introduction 1) principle and reason 2)objective and 3) expected results part 2: development process and content and part 3: measurement and evaluation., feasibility and utility was the highest in overall.

Keywords : Development guidelines; Leadership of student; Schools

บทนำ

การพัฒนาบุคคลให้มีศักยภาพและมีภาวะผู้นำนั้นจำเป็นต้องได้รับปลูกฝังและพัฒนาให้ได้ใช้ความสามารถอย่างเต็มศักยภาพตั้งแต่วัยเด็ก (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2561) แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ความคาดหวังในการเปลี่ยนแปลงของประเทศทั้งทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจให้เจริญรุดหน้า แต่ในขณะที่ระบบการศึกษาที่ใช้ในโรงเรียนส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการสร้างนักเรียนให้คิดตามมากกว่าการคิดสร้างสรรค์ ทำให้นักเรียนชินกับการเป็นผู้ตามจนอาจทำให้นักเรียนส่วนมากขาดภาวะผู้นำ และอาจจะก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาประเทศในอนาคต และในการพัฒนาภาวะผู้นำในช่วงวัยเยาวชนเป็นช่วงที่เหมาะสมที่สุด ซึ่งการพัฒนาอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การประชุมสัมมนาผู้นำนักเรียน การฝึกอบรมทักษะผู้นำนักเรียนให้มีภาวะความเป็นผู้นำ การส่งเสริมให้นักเรียนทำกิจกรรม เกิดการเรียนรู้ทั้งทางด้าน

ทฤษฎีและการปฏิบัติจากสภาพแวดล้อมจริง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ประกอบกับเด็กและเยาวชนต้องการพื้นที่ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเด็กกับเด็กและเด็กกับผู้ใหญ่ เพื่อค้นหาความเป็นตัวตนของตนเอง เต็บโตเป็นพลเมืองที่มีจิตอาสาในการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ มีความเสียสละในกิจกรรมเพื่อสังคม จึงเป็นโอกาสในการเสริมสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และดึงดูดความสนใจของเด็กและเยาวชนให้เป็นคนใฝ่เรียนรู้ จุดประกายความคิดและจินตนาการใหม่ ๆ ในเชิงสร้างสรรค์ มีความพร้อมทั้งทางด้านความรู้ ด้านพัฒนาการและด้านทักษะที่จำเป็น เช่น มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ มีระเบียบวินัย เรียนรู้ทักษะการสื่อสาร เข้าใจคุณค่าของความเป็นมนุษย์ รู้จักป้องกันตนเองจากโรคยาเสพติดและอบายมุข มีทักษะการคิดวิเคราะห์ และแก้ปัญหา ยอมรับความแตกต่าง มีทักษะและทัศนคติที่ดีต่อการดำรงชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและวิถีชีวิตประชาธิปไตยแบบสันติวิธี (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ, 2554) การพัฒนาภาวะผู้นำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

ภาวะผู้นำเป็นเรื่องที่มีความสลับซับซ้อนและมียุคประกอบที่เกี่ยวข้องอยู่หลายประการ จึงทำให้คนส่วนหนึ่งเชื่อว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งลึกลับไม่อาจสัมผัสหรือมองเห็นชัดเจนเกินที่จะเรียนรู้ได้ แต่อย่างไรก็ตาม Daft (1999) มีแนวคิดตรงกันข้ามกับความเชื่อของคนส่วนใหญ่ว่า ผู้นำมิได้เป็นมาโดยกำเนิด ผู้นำสามารถสร้างขึ้นได้โดยเกิดขึ้นได้จากความพยายามและการทำงานหนักของบุคคลนั้น (Leaders are not born, leaders are made they are made by effort and hard work) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าคนส่วนใหญ่จึงมีศักยภาพที่จะเป็นผู้นำได้ และศักยภาพดังกล่าวเปรียบเสมือนเมล็ดพืชของภาวะผู้นำที่แฝงอยู่ ภายในตัวคนเรา ทั้งนี้เป็นสิ่งที่ เป็นประสบการณ์ที่แต่ละคนได้รับอาจเป็นได้ทั้งในแง่ให้คุณ ที่จะช่วยให้เมล็ดพืชเจริญงอกงามขึ้นมา หรืออาจให้โทษไปทำลายเมล็ดพืชดังกล่าวก็ได้ กล่าวโดยสรุป คือ คนเราสามารถที่จะเอาจริงอาจจ้องคุณสมบัติการเป็นผู้นำได้ หรือเลือกที่จะปล่อยให้คุณสมบัติเหล่านั้นคงซ่อนเร้นแฝงอยู่ในตนอีกต่อไป (สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, 2550) ซึ่งนักวิชาการของประเทศไทยส่วนใหญ่ก็มีความเห็นพ้องต้องกันว่า ภาวะผู้นำเป็นสิ่งสามารถสร้าง สอน เรียนรู้และพัฒนาได้ในบุคคลทุกคน เพียงแต่ต้องมีความตั้งใจ ถ้าต้องการจะให้ได้ผลดีควรเริ่มสร้างภาวะผู้นำให้ เกิดตั้งแต่เยาว์วัย ดังเช่นวิทยากร เชียงกุล (2550) ที่กล่าวว่า มีงานวิจัยหลายชิ้นยืนยันว่าภาวะผู้นำไม่ใช่สิ่งที่ ฟ่ำประทานหรือมีมาตั้งแต่เกิด หากเป็นสิ่งที่เรียนรู้กันได้ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำนั้นเป็น เรื่องยาก เนื่องจากไม่ใช่แค่เป็นการเรียนรู้ทักษะที่จะสามารถสอนให้ทำกันได้ทุกคน โดยหลักสูตรใดหลักสูตร หนึ่งหรือหนังสือคู่มือเล่มใดเล่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของการเรียนรู้ที่จะเข้าใจความหมายและแนวทางการเป็นผู้นำ ที่ดีอย่างเป็นระบบองค์รวม การเปลี่ยนกรอบแนวคิดและเปลี่ยนอุปนิสัย การพัฒนาและฝึกฝนตนเองอย่าง จริงจังและต่อเนื่อง เป็นที่มีความฉลาดทั้งทางสติ ปัญญาทางอารมณ์ (EQ) และทางด้านจิตสำนึกมีความคิด สร้างสรรค์ มีจินตภาพมองเห็นการณ์ไกล มองโลกในแง่บวกและมีการจัดการกับปัญหาได้ดี ทั้งนี้ในส่วน ของสถานศึกษาเป็นองค์การทางสังคมมีภารกิจถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้เรียน (ชินภัทร ภูมิรัตน, 2554) มีบทบาท และหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาเด็กหรือเยาวชนให้เป็นผู้ใหญ่ที่ดี การพัฒนา การศึกษาจึงใช้สถานศึกษาเป็น หน่วยปฏิบัติการทางการศึกษาที่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากที่สุด ไม่เพียงแต่การจัดการเรียนการสอนเท่านั้น

แต่ยังรวมไปถึงการสร้างทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กำหนดกิจกรรมนักเรียนว่า เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาความมีระเบียบวินัย ความเป็นผู้นำ ผู้ตามที่ดี ความรับผิดชอบ การทำงานร่วมกัน การรู้จักแก้ปัญหา การตัดสินใจที่เหมาะสม ความมีเหตุผล การช่วยเหลือแบ่งปัน เอื้ออาทรและสมานฉันท์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ในศตวรรษ ที่ 21 มีความต้องการภาวะผู้นำและความรับผิดชอบต่อแบบกระจายบทบาท จากการรับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่อการทำงานแบบประสานสอดคล้องเป็นคณะทำงาน กำหนดเป็นทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีมและภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork & Leadership) (วิจารณ์ พานิช, 2556)

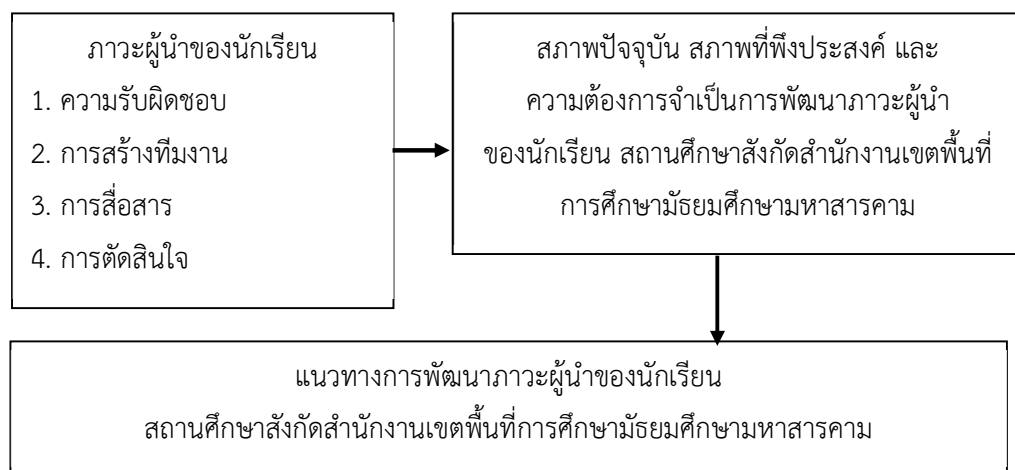
จากความสำคัญของภาวะผู้นำของนักเรียนดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม ซึ่งถือเป็นกลุ่มเยาวชนที่ควรได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำ และถือเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญในอนาคตในการพัฒนาประเทศชาติ เป็นเยาวชนที่มีบทบาทเป็นผู้นำนักเรียนในโรงเรียน เป็นผู้นำการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เป็นต้นแบบของนักเรียนรุ่นต่อไป และคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนนี้ จะส่งผลให้นักเรียนมีความเป็นผู้นำและมีภาวะผู้นำที่จะนำกลับไปใช้ที่โรงเรียน บ้าน และการทำงานในอนาคตที่ต้องใช้ภาวะผู้นำสูงขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัย แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของนักเรียน โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม แบ่งออกเป็น 2 ระยะ มีรายละเอียดวิธีการดำเนินการวิจัยในแต่ละระยะดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร จำนวน 1,914 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 78 คน และ ครู จำนวน 1,836 คน ที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

2. กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 คน กำหนดจากตารางสำเร็จรูปของ Krejcie and Morgan (1970) ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 62 คน และครู จำนวน 248 คน ที่ปฏิบัติหน้าที่ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

เนื้อหาการวิจัย

องค์ประกอบภาวะผู้นำของนักเรียน ที่ได้จากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการและนักการศึกษา ประกอบด้วย 1) ความรับผิดชอบ 2) การสร้างทีมงาน 3) การสื่อสาร และ 4) การตัดสินใจ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) ประกอบด้วย ตำแหน่ง และขนาดของสถานศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอนหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในสถานศึกษาที่มีกลุ่มตัวอย่างการวิจัยในครั้งนี้
2. นำส่งแบบสอบถามพร้อมหนังสือขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามถึงกลุ่มตัวอย่างตามที่กำหนดไว้
3. เก็บรวบรวมแบบสอบถามกลับคืน จากนั้นตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถามเพื่อนำข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถามไปจัดกระทำการวิเคราะห์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

1. วิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม กำหนดใช้สถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.) โดยกำหนดเกณฑ์การแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ดังนี้

4.51 - 5.00 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด

3.51 - 4.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมาก

2.51 - 3.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับปานกลาง

1.51 - 2.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับน้อย

1.00 - 1.50 หมายถึง มีสภาพปัจจุบัน/สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับน้อยที่สุด

2. วิเคราะห์ข้อมูลความต้องการจำเป็นโดยใช้เทคนิค Modified Priority Needs Index (PNI_{Modified}) ซึ่งเป็นดัชนีจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นที่ใช้หลักการประเมินความแตกต่างและเป็นสูตรที่สุวิมล ว่องวานิช (2558) ได้ปรับสูตรการคำนวณมาจาก PNI โดยการหาค่าผลต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์ (I) กับค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน (D) แล้วหารด้วยค่าเฉลี่ยสภาพปัจจุบัน (D) เพื่อถ่วงน้ำหนักก่อนที่จะนำมาจัดลำดับ โดยใช้หลักการกำหนดความต้องการจำเป็นจากระดับสภาพปัจจุบันแล้วจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นตามค่า PNI_{Modified} โดยใช้สูตรในการคำนวณ ดังนี้

$$PNI_{Modified} = (I - D) / D$$

เมื่อ PNI_{Modified} หมายถึง ดัชนีการจัดเรียงลำดับความสำคัญของความต้องการ

I = Importance หมายถึง ค่าเฉลี่ย (Mean) ของสภาพที่พึงประสงค์

D = Degree of Success หมายถึง ค่าเฉลี่ย (Mean) ของสภาพปัจจุบัน

ตัวเลขดัชนีความต้องการสูง แสดงว่ามีความจำเป็นในการพัฒนามาก

จากนั้นนำผลการวิเคราะห์มาจัดลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ตามค่า Modified Priority Needs Index (PNI_{Modified}) จากมากไปหาน้อย เพื่อเรียงลำดับความต้องการจำเป็นเพื่อนำไปศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามในการวิจัยระยะต่อไป

ระยะที่ 2 ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

กลุ่มเป้าหมายที่ทำการศึกษา

กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารการศึกษา จำนวน 2 คน 2) ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 3 คน และ 3) ศึกษานิเทศก์และครูหัวหน้ากิจกรรมนักเรียน จำนวน 4 คน

เนื้อหาการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามในการวิจัยระยะที่ 1

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure interview) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ขอนหนังสือจากคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ถึงผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 9 คน เพื่อขอความอนุเคราะห์ให้ผู้วิจัยเก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

2. นำผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามในการวิจัยระยะที่ 1 โดยนำข้อที่มีผลความต้องการจำเป็นสูงสุดของแต่ละองค์ประกอบมากำหนดเป็นประเด็นศึกษาแนวทาง จากนั้นสร้างแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ พร้อมทั้งนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบ พิจารณา และให้ข้อเสนอแนะ

3. ดำเนินการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามโดยการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

4. สรุปผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม สรุปผลดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม โดยรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำของนักเรียน	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D	ระดับ	$\bar{X}$	S.D	ระดับ		
ความรับผิดชอบ	4.20	.48	มาก	4.84	.29	มากที่สุด	.15	3
การสร้างทีมงาน	4.04	.37	มาก	4.77	.41	มากที่สุด	.18	2
ทักษะการสื่อสาร	4.15	.31	มาก	4.73	.26	มากที่สุด	.14	4
การตัดสินใจ	4.04	.24	มาก	4.80	.45	มากที่สุด	.19	1
เฉลี่ยโดยรวม	4.11	.35	มาก	4.78	.35	มากที่สุด	.16	-

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม โดยรวมและรายด้าน สรุปสภาพปัจจุบันโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดถึงต่ำสุด ดังนี้ ด้านความรับผิดชอบ ด้านทักษะการสื่อสาร ด้านการตัดสินใจ และด้านการสร้างทีมงาน ตามลำดับ สภาพที่พึงประสงค์โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดถึงต่ำสุด ดังนี้ ด้านความรับผิดชอบ รองลงมา ได้แก่ ด้านการตัดสินใจ ด้านการสร้างทีมงาน และด้านทักษะการสื่อสาร ตามลำดับ ส่วนความต้องการจำเป็นโดยรวมมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น $PNI_{modified} = .16$ ด้านที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านการตัดสินใจ รองลงมา ได้แก่ ด้านการสร้างทีมงาน ด้านความรับผิดชอบ และด้านทักษะการสื่อสาร ตามลำดับ

2. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของนักเรียน วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น สรุปรายละเอียดโครงสร้างของแนวทางแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ และ 3) ผลที่คาดว่าจะได้รับ ส่วนที่ 2 รายละเอียดกระบวนการพัฒนาและเนื้อหา ประกอบด้วย 1) กระบวนการพัฒนา และ 2) เนื้อหา ส่วนที่ 3 การวัดและประเมินผลประกอบด้วย 1) แบบสำรวจความพึงพอใจการจัดกิจกรรม 2) แบบสังเกตพฤติกรรม 3) แบบ

ประเมินผลงาน และ 4) แบบสัมภาษณ์ โดยมีผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

อภิปรายผล

ผลการวิจัยแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามครั้งนี้ มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปรายผลตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามที่มีสรุปผลสภาพปัจจุบันโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด อาจเนื่องมาจากกลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกันว่าภาวะผู้นำของนักเรียนนั้นมีความสำคัญมากที่ต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งเป็นไปตามที่กระทรวงศึกษาธิการได้มีนโยบายเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ โดยมุ่งพัฒนาให้นักเรียนให้มีคุณธรรมเป็นพื้นฐาน นั้นเพราะคุณธรรม จริยธรรม จะสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีพื้นฐานการรับรู้สิ่งที่ถูกต้อง อันเป็นสิ่งที่จะช่วยค้ำจุนสังคมที่กำลังวิกฤติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษา คือ โรงเรียนควรจะพัฒนานักเรียนให้ได้เรียนรู้ในบทบาทหน้าที่ตามวิถีชีวิตประชาธิปไตย สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มตามศักยภาพ มีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมเพื่อเรียนรู้และพัฒนา มีภาวะผู้นำ การทำงานเป็นทีมและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพัฒนาโรงเรียน โดยใช้กระบวนการประชาธิปไตยอันเป็นวัฒนธรรมในการอยู่ร่วมกันในโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) และสอดคล้องกับแนวคิดของเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2551) ที่กล่าวว่า การพัฒนาปัจจุบันประเทศไทยต้องการคนรุ่นใหม่ที่มีภาวะผู้นำ เป็นกำลังสำคัญในการนำทิศทางการพัฒนาให้อยู่รอด ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคมและเศรษฐกิจ แต่สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือ เด็กไทยรุ่นใหม่จำนวนมากไม่ต้องการเป็นผู้นำ เนื่องจากชินกับการเป็นผู้ตามมากกว่า ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเลี้ยงดูแบบประคบประหงมจากครอบครัว ระบบการศึกษาที่สร้างเด็กให้คิดตามมากกว่าคิดสร้างสรรค์และหลักสูตรที่ใช้ในโรงเรียนขาดเนื้อหาที่สอนให้เด็กมีภาวะผู้นำ ดังนั้นประเทศไทยอาจประสบปัญหาขาดผู้ที่ต้องการเข้ามานำทิศทางการพัฒนาในอนาคต การสร้างผู้นำจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ควรให้ความสำคัญและต้องเริ่มพัฒนาผู้นำตั้งแต่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้นนักเรียนควรได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำอย่างถูกต้องและเหมาะสม เพื่อให้มีพฤติกรรมและคุณลักษณะที่มีอิทธิพลในการควบคุม ชี้นำ เปลี่ยนแปลง กระตุ้นรวมพลัง สร้างความเชื่อมั่นให้กลุ่มนักเรียนในโรงเรียนปฏิบัติและทำงานร่วมกันไปในทิศทางที่ถูกต้อง ตลอดจนทำให้สถานศึกษาเกิดคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้ลดปัญหาของเด็กและเยาวชนไทยในสถานศึกษาให้ลดน้อยลง ตอบสนองต่อการดำเนินการตามเป้าหมายของการศึกษาแห่งชาติ มีจุดหมายปลายทางให้เด็กเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข รวมถึงการมีภาวะผู้นำที่เข้มแข็ง ในกระบวนการการให้ตัวแทนเด็กหรือคณะกรรมการสถานศึกษาเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ (ปฎิมา นรภัทรพิมล, 2555) จึงกล่าวได้

ว่าผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์การพัฒนาระดับผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามครั้งนี้ สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างและพัฒนาระดับผู้นำให้กับนักเรียนโดยผ่านสถานักเรียน และแนวคิดของนักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาระดับผู้นำของเด็กและเยาวชนของประเทศไทย

ในส่วนสรุปผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นการพัฒนาระดับผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามด้านที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ด้านการตัดสินใจ ซึ่งสรุปผลการศึกษาดังกล่าวอาจเนื่องมาจากในยุคปัจจุบันซึ่งถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรวดเร็ว สอดคล้องกับแนวคิดของสุกิจ ศรีปัดดา, 2555) ที่กล่าวสรุปไว้ว่าการตัดสินใจเป็นภารกิจหลักของผู้บริหาร และผู้นำที่จะต้องทำด้วยตนเอง และที่สำคัญการตัดสินใจเป็นกิจกรรมหลักของผู้นำทุกองค์กร เพราะผลจากการตัดสินใจจากผู้นำจะเปลี่ยนไปเป็นนโยบายแผนงาน ตลอดจนการปฏิบัติงานต่อไป ดังนั้น “การตัดสินใจ” จึงถือเป็นความสามารถหลักของผู้นำทุกคน ผู้นำที่ดีจึงต้องมีทักษะและมีความสามารถในการตัดสินใจที่ดี และแนวคิดของจิมมี ทอห์มพิท (2552) ที่ได้อธิบายลักษณะผู้นำที่ควรพัฒนาในผู้เรียนไว้โดยได้วิเคราะห์จากผู้นำไทยที่ขาดลักษณะความเป็นผู้นำประการหนึ่งว่า ไม่กล้าตัดสินใจ ดังนั้นการพัฒนาลักษณะผู้นำที่ดีของนักเรียนจึงควรมุ่งเน้นทักษะที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของสายฝน วังสระ (2552) ที่ศึกษาการวิจัยและพัฒนาโปรแกรม 4 – เอช เพื่อพัฒนาระดับผู้นำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 และ ปฐิมา นรภัทรพิมล (2555) ที่ศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของคณะกรรมการสถานักเรียนระดับมัธยมศึกษา และสุธิดา หอวัฒนกุล (2560) ที่ได้ศึกษาการออกแบบจำลองกลยุทธ์การบริหารกิจกรรมลูกเสือเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนไทย ซึ่งมีสรุปผลการศึกษาวิจัยสอดคล้องกันว่า การตัดสินใจ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของภาวะผู้นำของเยาวชน นักเรียน หรือคณะกรรมการสถานักเรียน ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าการตัดสินใจ เป็นองค์ประกอบสำคัญของผู้นำ ที่จะต้องนำไปสู่การพัฒนาของภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

2. ผลการศึกษาแนวทางการการพัฒนาระดับผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม สรุปแนวทาง ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ และ 3) ผลที่คาดว่าจะได้รับ ส่วนที่ 2 รายละเอียดกระบวนการพัฒนาและเนื้อหา ประกอบด้วย 1) กระบวนการพัฒนา และ 2) เนื้อหา ส่วนที่ 3 การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจความพึงพอใจการจัดกิจกรรม 2) แบบสังเกตพฤติกรรม 3) แบบประเมินผลงาน และ 4) แบบสัมภาษณ์ ถือได้ว่าสอดคล้องกับหลักการสร้างคู่มือของปรีชา ช่างขวัญยืน (2554) ที่นำเสนอไว้ว่าคู่มือที่ดีควรระบุให้ชัดเจนว่าคู่มือนั้นเป็นคู่มือสำหรับใคร ใครเป็นผู้ใช้ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนมีส่วนนำที่ดึงดูดใจผู้ใช่ว่าคู่มือนี้จะช่วยให้ผู้ใช้ได้อย่างไร มีส่วนที่ให้หลักการหรือความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้ใช้ในการใช้คู่มือเพื่อให้การใช้คู่มือ

เกิดประสิทธิภาพสูงสุด มีส่วนที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้คู่มือ เป็นต้น และนันทมนัส รอดพัฒนา (2554) ที่กล่าวว่า องค์ประกอบของคู่มือนั้นจำเป็นต้องมีให้ครบถ้วนและชัดเจนทุกองค์ประกอบ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้นำไปใช้ ซึ่งได้แบ่งออกเป็นส่วนๆ ดังนี้ 1) ส่วนของคำชี้แจง 2) ส่วนของเนื้อหาสาระ 3) ส่วนของกิจกรรม ขั้นตอนวิธีการ และเวลาดำเนินการ 4) ส่วนของสถานที่วัสดุ อุปกรณ์ และสื่อต่าง ๆ 5) ส่วนข้อเสนอแนะ และ 6) ส่วนของการวัดผลและประเมินผล นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) ที่ได้จัดทำคู่มือการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสถานักเรียนขึ้นเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการฝึกอบรมกิจกรรมสถานักเรียนสำหรับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ให้สามารถถ่ายทอดหลักการของสถานักเรียน และให้นักเรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้จากกิจกรรมสถานักเรียนไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม คู่มือการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสถานักเรียน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ 3) โครงสร้างของหลักสูตร และ 4) ผลที่คาดว่าจะได้รับ ส่วนที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสถานักเรียน ซึ่งเป็นรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่จะอบรมพัฒนา และกิจกรรมต่าง ๆ และส่วนที่ 3 เครื่องมือวัดและประเมินผลการเรียนรู้จากการฝึกอบรม ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจความพึงพอใจการจัดกิจกรรมฝึกอบรมสถานักเรียน 2) แบบสังเกตพฤติกรรม 3) แบบประเมินผลงาน และ 4) แบบสัมภาษณ์ ดังนั้นการจัดทำเป็นคู่มือประกอบแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามจึงถือได้ว่าเป็นแนวทางที่สำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการดำเนินการวิจัยแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามครั้งนี้ บทสรุปที่สำคัญปัญหานักเรียนขาดภาวะผู้นำจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน วิธีการหนึ่งคือการพัฒนาภาวะผู้นำนักเรียน ซึ่งถ้านักเรียนได้มีการพัฒนาฝึกฝนทักษะภาวะผู้นำตั้งแต่วัยเด็กแล้ว จะส่งผลให้ผู้เรียนสามารถบริหารจัดการงานต่าง ๆ ในฐานะของผู้นำโดยการตัดสินใจ ใช้อิทธิพล สร้างความสัมพันธ์หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง นอกจากนี้ การได้รับการฝึกฝนทักษะภาวะผู้นำยังทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในตนเอง มีความมั่นคงในอารมณ์ เข้าใจถึงบทบาทของตนเองและผู้อื่น ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้เรียนไม่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาทักษะภาวะผู้นำ อาจส่งผลให้เด็กขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่มีความสามารถในการตัดสินใจ ไม่เข้าใจถึงบทบาทของตนเองและผู้อื่น และขาดไหวพริบในการบริหารจัดการงานต่าง ๆ ตลอดจนอาจส่งผลให้เกิดปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนในระยะยาวได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามซึ่งจะเป็นแนวทางที่สถานศึกษา ครู และผู้เกี่ยวข้องจะได้นำ ไปใช้ในการภาวะผู้นำของคณะกรรมการสถานักเรียนในสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ

1.2 ผลจากการศึกษาที่สรุปว่า ด้านการตัดสินใจ มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ในการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนในสถานศึกษา ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษา ควรตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำให้กับนักเรียนทุกคนในสถานศึกษา มากยิ่งขึ้นและควรดำเนินการให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากการศึกษาพบว่าการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามด้านการตัดสินใจ มีความต้องการจำเป็นสูงสุด จึงควรมีการวิจัยเกี่ยวกับ

- 1) รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการตัดสินใจของนักเรียน
- 2) ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำด้านการตัดสินใจของนักเรียน
- 3) องค์ประกอบและตัวชี้วัดการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการตัดสินใจของนักเรียน

2.2 ควรมีการศึกษาประสิทธิผลการนำแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามไปใช้ว่าเกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผลเพียงไร

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2561). ความมั่นคงของมนุษย์ประเทศไทย ปี 2560-

2561. กรุงเทพฯ : พูเกเตอร์ เอ็ดดูเทนเมนท์.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). ทศวรรษที่สองของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). แนวทางการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

จิมมี่ ทองพิมพ์. (2552). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างลักษณะผู้นำที่ดีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. นครราชสีมา : มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล.

ชินภัทร ภูมิรัตน. (2554). บันทึกการเดินทางอาเซียน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

- นันทน์สน รอดทัศน. (2554). การจัดทำคู่มือจัดกิจกรรมพัฒนาความมีวินัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสารสาสน์วิเทศบางบอน. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต . กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปฐมา นรภัทรพิมล. (2555). การพัฒนาภาวะผู้นำของคณะกรรมการสถานักเรียนระดับมัธยมศึกษา. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา. พะเยา : มหาวิทยาลัยพะเยา.
- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2554). เทคนิคการเขียนและผลิตตำรา. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสยามกัมมาจล.
- วิทยากร เชียงกุล. (2550). สภาวะการศึกษาไทย ปี 2549/2550 การแก้ปัญหาและการปฏิรูปการศึกษาไทย อย่างเป็นระบบแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ : วี ที ซี คอมมิวนิเคชั่น.
- สายฝน วังสระ. (2552). การวิจัยและพัฒนาโปรแกรม 4-เอช เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิจัยการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : สำเนา.
- สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. (2550). ภาวะผู้นำ ทฤษฎีปฏิบัติ : ศาสตร์และศิลป์สู่ความเป็นผู้นำที่สมบูรณ์. กรุงเทพฯ : วิรัตน์ เอ็ดดุกะซัน.
- สุธิดา หอวัฒนกุล. (2560). แบบจำลองกลยุทธ์การบริหารกิจกรรมลูกเสือเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำของเยาวชนไทย. วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์), 7(1).
- สุกิจ ศรีปัดดา. (2555). ภาวะผู้นำกับการตัดสินใจ. วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์. 1(1), 1-23.
- สุวิมล ว่องวานิช. (2558). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. (2561). มุมมองมุมคิด ทุนฝึกอบรมสำหรับการเสริมสร้างนักบริหารทรัพยากรบุคคลมืออาชีพ. นนทบุรี: สำนักงาน ก.พ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). นโยบายสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2561. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนเด็กและเยาวชนแห่งชาติ. (2554). แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนเด็กและเยาวชนแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). **คู่มือสถานักเรียน ปี 2560**. กรุงเทพฯ : สำนักพัฒนากิจกรรมนักเรียน.

Daft, R.L. (1999). **Leadership : Theory and practice**. Forth Worth, TX: Dryen Press.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. **Educational and Psychological Measurement**, 30(3), p. 607-610.